

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-ІНКУБАТОРІВ ЯК ФОРМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Федосова А. Г.

Статтю присвячено дослідженню сутності, переваг, проблем розвитку й перспектив бізнес-інкубаторів як форми державної підтримки підприємництва в Україні. Доведено ефективність співробітництва держави та приватного сектору в процесі розвитку інноваційних бізнес-інкубаторів. Автор зазначає, що державно-приватне партнерство у формі бізнес-інкубатора є ефективним засобом наближення науки й підприємництва, оскільки дає змогу, з одного боку, залучити приватні інвестиції в розвиток освіти і науки, а з іншого - стимулювати розвиток інноваційного підприємництва в країні. Висвітлено правові проблеми, що стоять на шляху розвитку бізнес-інкубаторів в Україні, а саме: 1) прогалини в чинному законодавстві про інноваційні підприємства щодо поняття, ознак, організаційно-правової форми, порядку створення й діяльності бізнес-інкубаторів, їх розмежування з іншими об'єктами інноваційної інфраструктури; 2) відсутність конкретних механізмів державної підтримки бізнес-інкубаторів. Окреслено деякі шляхи вирішення визначених проблем, зокрема створення окремого нормативно-правового акту, який би визначав порядок створення й функціонування бізнес-інкубаторів загалом та особливості створення й функціонування різних видів бізнес-інкубаторів (інноваційних, академічних, віртуальних); розроблення методичних документів зі створення бізнес-інкубаторів, а також створення спеціальних податкових умов діяльності бізнес-інкубаторів, застосування різноманітних прямих і непрямих засобів державної підтримки бізнес-інкубаторів. Також автором розроблено визначення поняття «бізнес-інкубатор» як організації, яка на визначений строк і на спеціальних умовах надає суб'єктам малого та середнього підприємництва, які розпочинають свою діяльність, спеціально обладнанні приміщення, майно, послуги й іншу допомогу з метою розвитку цих підприємств і набуття ними підприємницької самостійності.

Ключові слова: бізнес-інкубатор, інноваційний бізнес-інкубатор, академічний бізнес-інкубатор, інноваційні підприємства, підприємництво, академічне підприємництво.

Fedosova A. H. Legal problems of the development of business incubators as a form of state support of entrepreneurship

The article is devoted to the research of the essence, advantages, problems of the development and prospects of business incubators as a form of state support for entrepreneurship in Ukraine. The effectiveness of cooperation between the public and the private sector in the development of innovative business incubators have been proved. An author marks that public-private partnership by dint of business incubators is effective instrument to make science and entrepreneurship closer, because it allows to involve the private investment into education and science, and to stimulate innovative entrepreneurship in all the country. Several legal problems of the development of business incubators in Ukraine, particularly 1) legal gaps of the current legislation on innovative enterprises about the concept, features, organizational and legal form, procedures of formation and operation of business incubators, their delimitation with other innovation infrastructure objects; 2) lack of specific mechanisms of state support for business incubators have been highlighted. Some ways of solving these problems have been found: the formation of particular legal act that would in general determine the procedures of creation and operation of business incubators and determine the features of formation and operation of different types of business incubators (innovative, academic, virtual) in particular, the development of methodical documents on formation of business incubators; the formation of special tax policy for business incubators, application of various direct and indirect methods of state support of business incubators. The definition of "business incubator" as an organization that provides special equipped premises, property, services and other support to small and medium enterprises in special conditions and for a certain term in order to develop them and help their acquisition of entrepreneurial sufficiency have been developed.

Key words: business incubator, business accelerator, innovative business incubator, academic business incubator, innovative enterprises, entrepreneurship, academic entrepreneurship.

Постановка проблеми та її актуальність. Від моменту набуття незалежності в Україні з кожним роком збільшується розрив між наукою та підпри-

ємництвом. Щороку українські вчені розробляють сотні інновацій, однак значна їх частина не покидає стіни освітньо-наукових установ і не досягає рівня комерціалізації через недостатній розвиток наукоємного та академічного підприємництва в країні. Досвід США та країн Західної Європи свідчить, що ефективним засобом зближення й симбіозу науки та підприємництва є бізнес-інкубатори, які створені й/або функціонують на засадах державно-приватного партнерства (далі - ДПП). На теперішній час в Україні накопичено нормативну базу, що створює рамкові можливості для розвитку бізнес-інкубаторів (Закон України «Про інноваційну діяльність», Закон України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні», Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», Закон України «Про державну діяльність у сфері трансферу технологій», Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закон України «Про вищу освіту» тощо), однак жодний із чинних нормативно-правових актів не розкриває сутності, особливостей і правового режиму бізнес-інкубаторів як інноваційних підприємств. Саме тому актуальним і необхідним є дослідження бізнес-інкубаторів як форми ДПП та подальше вдосконалення чинного законодавства у сфері інноваційного підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти вдосконалення правового регулювання бізнес-інкубаторів досліджувалися в працях Л.С. Безуглої, Л.Т. Шевчук, Н.В. Доценко, М.В. Сорокою, І.В. Петрик, О.С. Москвічовою, К.Е. Бабенко, Д.В. Зятіною, В.В. Третьяком, Н.І. Чухрай, Т.О. Маматовою, О.М. Гладкою. Однак більшість досліджень, у яких висвітлюється проблематика сучасних бізнес-інкубаторів, належить ученим-економістам, а проблеми саме правового забезпечення діяльності бізнес-інкубаторів усе ще не є розробленими й вирішеними.

Метою статті є визначити суть, переваги й перспективи бізнес-інкубаторів як форми ДПП у сфері освіти й науки, висвітлити правові проблеми, що стоять на шляху розвитку бізнес-інкубаторів в Україні, та окреслити шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Однією з найбільш органічних форм партнерства між державою та приватним сектором у сфері освіти й науки є бізнес-інкубатори. У науковій літературі бізнес-інкубатори розглядаються як організаційні інноваційні структури, метою яких є формування сприятливих умов для стартового розвитку малих підприємств через надання їм певного комплексу послуг і ресурсів [1]. Спрощене визначення можна

отримати, розглядаючи поняття бізнес-інкубатора з практичної точки зору: організація, що надає спеціально обладнанні приміщення, інше майно та послуги підприємствам, які ще не досягли фінансової самостійності.

Уперше як спеціальні організації підтримки малого підприємництва бізнес-інкубатори з'явилися в 1950-х роках у США. До теперішнього часу найбільшого поширення вони зазнали на своїй батьківщині, а також у Західній Європі. Нині в цих країнах діють навіть спеціальні бізнес-інкубатори для жінок, національних меншин, підприємців з інвалідністю, а також вузькогалузеві сільськогосподарські, мистецькі бізнес-інкубатори. В Україні ж перші бізнес-інкубатори було створено лише наприкінці 1990-х років, досі їх розвиток характеризується спеціалістами як слабкий [2, с. 297]. Реально функціонуючими тепер є лише близько 10 бізнес-інкубаторів із більш ніж 70, зареєстрованих в Україні. Розбіжність у цих щодо кількості діючих організацій типу бізнес-інкубаторів пояснюється передусім складністю їх розмежування з іншими подібними структурами через відсутність законодавчого визначення бізнес-інкубатора та його ознак як інноваційного підприємства.

Наприкінці 2012 року втратила чинність Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку реєстрації організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб суб'єктів малого та середнього підприємництва», яка містила єдине до теперішнього часу визначення бізнес-інкубатора, закріплене нормативно-правовим актом: «бізнес-інкубатор - організація, яка надає на певних умовах і на певний час спеціально обладнані приміщення та інше майно суб'єктам малого та середнього підприємництва, що розпочинають свою діяльність, з метою сприяння у набутті ними фінансової самостійності» [3]. Проте навіть на момент своєї чинності це визначення повною мірою не відображало сутність і призначення бізнес-інкубаторів. Воно зосереджувалося лише на орендному складникові їхньої діяльності, тоді як нарівні з наданням приміщень і майна процес бізнес-інкубації включає низку правових, освітніх, консультаційних, фінансових, нетворкінгових (налагодження ділових зав'язків) послуг.

Метою бізнес-інкубаторів є якомога ширше забезпечення сприятливих організаційних, економічних і правових умов для розвитку молодих підприємств, підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку й підтримка на всіх стадіях

організації та діяльності. За для цього бізнес-інкубатори на спеціальних умовах надають компаніям необхідні:

- приміщення (офісні, лабораторні);
- майно (наукове і технологічне устаткування);
- сервіси (бухгалтерський облік, рекламне забезпечення, поштове, телефонне обслуговування й інші комунікації);
- послуги (консалтингові, юридичні, проектну експертизу);
- кваліфіковані кадри (секретар, адміністратор, перекладач);
- посередництво в пошуку та встановленні бізнес-контактів;
- допомогу в пошуках джерел фінансування;
- допомогу в отриманні кредитів від банку (зокрема надання гарантій для банків);
- інформацію тощо.

До непрямих функцій бізнес-інкубаторів, що мають украй позитивний вплив на розвиток бізнесу в Україні, передусім наукоємний, можна віднести й формування молодого бізнес-спільноти, і формування сприятливого психологічного клімату всередині молодих підприємств. Ця особливість є необхідною частиною бізнес-інкубатора, яка і становить його унікальність поміж інших організацій, що з метою підтримки молодих підприємств лише надають послуги або площі в оренду.

Таким чином, суть бізнес-інкубаторів полягає в тому, що вони дають молодому бізнесу можливість повністю зосередитися на підприємницьких завданнях і знизити витрати на управлінські завдання на найскладнішому - початковому етапі його становлення.

Серед усього різноманіття видів і моделей бізнес-інкубаторів, які існують у світі, найбільш наближеними до сфери освіти й науки є так звані академічні бізнес-інкубатори. Як правило, ці бізнес-інкубатори спеціалізуються на розвитку наукоємних, інноваційних підприємств і є інноваційними (технологічними) за характером. Переважна кількість бізнес-інкубаторів такого виду створюється в складі ВНЗ та наукових/технологічних парків, а більшість їхніх клієнтів становлять студенти, випускники, наукові робітники відповідних освітньо-наукових установ або особи, іншим чином пов'язані з базовими установами.

Інноваційні бізнес-інкубатори можуть існувати і як самостійні організації, без зв'язку з державними ВНЗ, розвиватися за рахунок власних коштів і комерційної зацікавленості в рентабельності своїх підприємств-резидентів (якщо інкубатору

гарантується участь у їхніх майбутніх прибутках, у тому числі й після закінчення строку програми їх інкубації). Однак інноваційні бізнес-інкубатори, що створюються при ВНЗ державної форми власності, є передусім соціальними проектами, і вже лише потім - комерційними. З огляду на цю особливість академічних бізнес-інкубаторів, виникає необхідність їх зовнішнього фінансування: з приватних або державних джерел. Ефективним вирішенням проблеми фінансування академічних бізнес-інкубаторів може стати ДПП - правовий механізм взаємовигідного співробітництва, об'єднання ресурсів і розподілу ризиків держави та приватного сектора в спільних проектах.

Створення й функціонування академічних бізнес-інкубаторів на умовах ДПП дає змогу досягти синергії ресурсів освітньо-наукових установ, державної/місцевої влади та підприємств, які є державними та приватними партнерами за проектом відповідно:

- освітньо-наукові установи сприяють інформаційно-методичному забезпеченню клієнтів бізнес-інкубатора, надають доступ до своєї лабораторно-технічної бази, нематеріальних активів (інтелектуальна власність), натомість отримують змогу комерціалізувати результати своєї наукової роботи і, як влучно визначила К.Е. Бабенко, ефективніше використовувати «концентрацію студентських ідей і досвіду професорсько-викладацького складу» [4, с. 19];

- державна або місцева влада забезпечує необхідні умови розміщення ресурсів, надає адміністративну підтримку бізнес-інкубаторам або приймає безпосередню участь у їх будівництві та діяльності. Водночас влада отримує нові можливості національного/регіонального економічного розвитку, вирішення проблем зайнятості тощо;

- підприємства інвестують у створення й діяльність бізнес-інкубаторів загалом або в окремі проекти, які розгортаються в його рамках. Завдяки цьому приватні партнери набувають можливість отримувати частку доходів клієнтів бізнес-інкубаторів у разі їх комерційного успіху, а іноді й підвищити темпи власного розвитку за рахунок нових технологій і товарів, розроблених клієнтами бізнес-інкубаторів (залежно від мети партнерства).

Попри все вищезазначене, на шляху розвитку бізнес-інкубаторів як форми ДПП стоїть низка проблем, значна частина з яких зумовлена недосконалим законодавчим регулюванням. Серед таких проблем варто відзначити, по-перше,

відсутність єдиного підходу до визначення бізнес-інкубаторів як об'єктів інфраструктури підтримки малого й середнього підприємництва, якими вони визнані, проте не розкриті Законом України «Про розвиток і державну підтримку малого і середнього підприємництва». Для цього доцільно вдосконалити визначення поняття «бізнес-інкубатор», яке використовувалося в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку реєстрації організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб суб'єктів малого та середнього підприємництва», таким чином:

«Бізнес-інкубатор - це організація, яка на визначений строк і на спеціальних умовах надає суб'єктам малого та середнього підприємництва, які розпочинають свою діяльність, спеціально обладнанні приміщення, майно, послуги й іншу допомогу з метою розвитку цих підприємств і набуття ними підприємницької самостійності».

На противагу визначенню, яке використовувалося в зазначеному документі, це визначення відображає актуальну багатоманітність діяльності бізнес-інкубаторів: охоплює не тільки орендний складник їхньої діяльності, а й сервісний, консалтинговий, інформаційний тощо, передбачаючи надання бізнес-інкубатором різноманітних послуг і допомоги підприємствам. Також це визначення повніше відображає мету діяльності бізнес-інкубатора: включає до неї не лише досягнення підприємницької самостійності його резидентами, а й інший розвиток підприємств, які користуються послугами бізнес-інкубатора поза програмою бізнес-інкубації.

Далі доцільно закріпити й базові вимоги до бізнес-інкубатора в програмі щодо його створення, за якими його можна буде ідентифікувати серед інших інноваційних підприємств (зокрема бізнес-центрів, науково-технологічних центрів) для цілей їх окремого фінансування й підтримки. Як видається, перелік базових вимог до бізнес-інкубатора повинен відображати:

1) мету діяльності й можливі види цільового призначення (виробниче, офісне, технологічне, агропромислове, змішане тощо) бізнес-інкубаторів;

2) перелік послуг та іншої підтримки, що можуть надаватися бізнес-інкубаторами;

3) вимоги до суб'єктів підприємництва, які можуть бути учасниками програми інкубації бізнес-інкубатору;

4) основні вимоги до приміщень і матеріального забезпечення бізнес-інкубатора (загальної площі,

призначеної для розміщення підприємств, що інкубуються; загальної площі нежилых приміщень бізнес-інкубатора; кількість робочих місць, оснащених меблями та оргтехнікою, наявність переговорної кімнати, навчальних аудиторій тощо).

Не врегульовано в Україні й питання організаційно-правової форми, порядку створення, бухгалтерського та податкового обліку бізнес-інкубаторів, у зв'язку з чим відповідні структури наражаються на ризик багатозначності інтерпретації податкового та бухгалтерського законодавства. Усі можливості створення та функціонування бізнес-інкубаторів за чинним законодавством є рамковими, їх необхідно деталізувати чи принаймні визначити в певному примірному установчому документі. Доречним убачається створення окремого нормативно-правового акта, який би визначав порядок створення й функціонування бізнес-інкубаторів загалом та особливості створення й функціонування різних видів бізнес-інкубаторів (інноваційних, академічних, віртуальних) зокрема. Доречно також запровадити методичні документи зі створення та функціонування бізнес-інкубаторів, модельний статут бізнес-інкубатору тощо.

По-друге, прогалиною в законодавстві України є конкретні механізми державної підтримки бізнес-інкубаторів. Чимало нормативно-правових актів містять указівки на те, що держава запроваджує заходи щодо її розвитку (наприклад, у ст. 6 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [5]), однак не визначається певний перелік заходів і в якому порядку вони мають здійснюватися.

Державна підтримка бізнес-інкубаторів може здійснюватися за допомогою прямих і непрямих засобів. Прямі форми державної підтримки здійснюються шляхом фінансування бізнес-інкубатору з державного або місцевого бюджету, непрямі - шляхом створення умов, здатних стимулювати приватне фінансування бізнес-інкубаторів та участь приватного сектору в реалізації їхніх проектів.

Незважаючи на загальну тенденцію тяжіння до непрямих засобів державної підтримки в умовах сучасної економічної кризи, у тому числі в інноваційній сфері, необхідно оптимізувати ресурси й для здійснення **прямих засобів**:

1) дотацій (прямого дотаційного фінансування діяльності бізнес-інкубатора або реалізації окремих його проектів);

2) субсидій (наприклад, субсидій за користування енергією);

3) державних програм (створення системи державних контрактів на конкурсній основі щодо товарів і/або послуг);

4) грантів.

Одним із нормативно-правових напрямів відповідної підтримки могло б бути віднесення програм фінансування інкубаторів до захищених статей державного та місцевого бюджетів, спрощення порядку звітності цих структур, запровадження механізмів конкурсного відбору надавачів правової, бухгалтерської та економічної допомоги в межах бізнес-інкубаторів.

Довгостроковою метою в розвитку бізнес-інкубаторів має стати залучення в рамках ДПП інвестицій приватних партнерів як перспективного джерела фінансування, однак на початковому етапі створення бізнес-інкубатору без державної підтримки не обійтися, вона необхідна не тільки для того, щоб дати перший поштовх новоутвореним структурам, а й для формування довіри в інвесторів. Про це свідчить досвід усіх країн, що вибудували на своїх територіях ефективні мережі бізнес-інкубаторів: США, Канади, Великобританії, Норвегії, Швеції, Німеччині, Литви, Австрії. Протягом свого розвитку в цих країнах бізнес-інкубатори функціонують на кошти засновників, якими є й держава, і приватний бізнес, однак найперші інвестиції, як правило, забезпечує саме держава, муніципалітети або освітні установи, а приватні інвестори підключаються вже тоді, коли інкубатор отримує перші відчутні результати та починає отримувати прибуток.

Наприклад, на початку активного розвитку бізнес-інкубаторів в США (1985-1995 років) вони створювалися як некомерційні структури й фінансувалися місцевими адміністраціями, дослідницькими інститутами та вищими навчальними закладами. Академічні бізнес-інкубатори значною мірою фінансувалися за рахунок коштів Управління штатів по малому бізнесу (Small Business Administration). На початок 1995 року 49 із 50 штатів США вже мали здійснені регіональні програми розвитку бізнес-інкубування, які дали відчутний економічний і соціальний ефект. Висновки найбільшої на той момент праці про бізнес-інкубатори, яку оприлюднили американські дослідники Марклей і МакНамара, свідчили: окрім ривку в упровадженні інновацій і розвитку підприємництва, результатом менш ніж 10 років державної підтримки бізнес-інкубаторів на території країни стало збільшення зайнятості, створення додаткових робочих місць, збільшення доходів населення, розширення бази оподаткування, приток

інвестицій, заповнення інфраструктурних прогалин і багато іншого [6].

З досвіду розвитку бізнес-інкубаторів у США можна зробити ще один цікавий висновок: багато-канальне фінансування з боку влади, залученість ділової спільноти, сприятливі податкові умови на початкових етапах створення мережі бізнес-інкубаторів дали змогу найефективнішим інноваційним та академічним бізнес-інкубаторам уже за 15-20 років досягнути самоокупності й заручитися підтримкою приватних партнерів. Сьогодні в США відбувається інтенсивне скорочення кількості некомерційних бізнес-інкубаторів (non-profit incubators) і збільшення комерційних (for profit incubators), які залучають значні приватні інвестиції, і тим самим ще більше прискорюють інноваційний розвиток країни. Комерціалізація інкубатору в цьому разі відбувається внаслідок 1) комерційного успіху його підприємств, щодо яких ефективно використані залучені кошти, і 2) накопичення підприємств-«випускників», у прибутках яких бізнес-інкубатор бере участь і після завершення програми інкубації.

Таким чином, доцільно зосередити наявні інституційні та фінансові ресурси й сучасної України на розвитку мережі бізнес-інкубаторів, розглядаючи його як один із пріоритетних напрямів державних асигнувань в інноваційну сферу. До схожої думки схиляється й багато інших вітчизняних учених, зокрема авторський колектив монографії «Правові засоби стимулювання інноваційного розвитку України в умовах євроінтеграції». Зокрема, Д.В. Зятіна зазначає, що, з огляду на необхідність забезпечення ринкової конкуренції та обмеженість державного бюджету, найважливішою сферою залучення державних коштів для підтримки інновацій є саме створення й підтримка відповідної інфраструктури для інноваційного розвитку, одними з найперспективніших об'єктів якої є бізнес-інкубатори [7, с. 207-209].

Особливістю розвитку бізнес-інкубаторів у США також є закріплення ініціативних повноважень щодо створення та розвитку бізнес-інкубаторів за місцевою владою. Місцеві органи зобов'язані постійно досліджувати роботу бізнес-інкубаторів на території свого штату й формувати програми їх розвитку та підтримки, направляти свої пропозиції федеральному центру. Так бізнес-інкубатори отримують від федеральної влади позики і гранти. Регіональний характер розвитку бізнес-інкубаторів у США підтверджує й останній законопроект у визначеній сфері - Білл про прискорення розвитку стартапів (The Startup

Opportunity Accelerator Act), представлений у серпні 2021 року. Цей закон направлений на прискорення розвитку малого бізнесу в сільських місцевостях і малорозвинених районах і передбачає збільшення фінансування бізнес-інкубаторів на визначених територіях через оновлену конкурсну програму грантів [8].

Європейські країни також активно застосовують механізми прямої державної підтримки бізнес-інкубаторів на початку їхньої діяльності. У всіх країнах ЄС діяльність бізнес-інкубаторів повністю дотується державою (регіоном) у перші 3 роки функціонування, частково - протягом наступних 5-7 років. У законодавстві ЄС також закріплено й шкалу, відповідно до якої розмір державного фінансування бізнес-інкубаторів знижується пропорційно до строку його функціонування. Окрім цього, бізнес-інкубаторам надаються гранти на виконання держзамовлення на створення нових робочих місць, навчання неосвічених громадян та інших заходів, направлених на розвиток національної економіки.

На відміну від США, для європейських країн є характерним створення бізнес-інкубаторів за ініціативою не стільки регіональної влади, скільки регіональних наукових центрів. Так створені бізнес-інкубатори YES!Delft (за ініціативою технічного університету Делфта в Нідерландах), StartupSauna (за ініціативою університету Аалто у Фінляндії), IMinds (за колективною ініціативою декількох фламандських університетів). Незалежно від суб'єкта ініціативи, основним першочерговим інвестором європейських інноваційних бізнес-інкубаторів також є держава. Основні напрями державної підтримки - це 1) гранти, 2) дотації; 3) пільгові кредити. Тепер у Європі існують приклади успішних бізнес-інкубаторів, вибудованих на моделях як прямої фінансової державної підтримки (наприклад, StartupSauna, головним інвестором якого був державний партнер), так і непрямої (наприклад IMinds).

Університети й інші наукові центри в ЄС проявляють високу активність у формуванні та просуванні власних пропозицій щодо створення й розвитку бізнес-інкубаторів, а державні органи створюють умови (фінансові та нефінансові) для їх реалізації.

Хотілося б також звернути увагу й на досвід Ізраїлю, так як із 2019 року він знаходиться в десятці лідерів за світовим індексом інновацій. Державна влада Ізраїлю використовує «умовні гранти» для фінансування бізнес-інкубаторів. Такі гранти покривають до 85% від затвердже-

ного бюджету бізнес-інкубатора (законодавством передбачені й певні ліміти, які не може перевищувати допомога за грантом), до якого вони надходять у формі позики. За загальним правилом, така позика надається на 6 років. Протягом цього часу органи державної влади не мають права на частку в приватних компаніях, що інкубуються, на втручання в їхню підприємницьку діяльність, однак наділені повноваженнями контролювати використання коштів за цільовим призначенням бізнес-інкубаторами. Це обумовлюється тим, що такі гранти передбачені саме для бізнес-інкубаторів як об'єктів інноваційної інфраструктури, а не окремих підприємств у його рамках. У довгостроковій перспективі інвестиції держави окупаються ще й за рахунок зростання податків від інкубованих компаній, а також інших джерел, пов'язаних із їхнім комерційним успіхом. Якщо ж проект за певних причин не вдалося реалізувати, держава списує всі борги за позику.

Досвід зазначених зарубіжних країн дає змогу зробити висновок, що неможливо створити ефективну мережу бізнес-інкубаторів, якщо держава реально не вкладається в її розбудову хоча б на початкових етапах.

Непряма форма державної підтримки бізнес-інкубаторів може здійснюватися шляхом:

1) державних гарантій (надання державних і місцевих гарантій з метою забезпечення боргових зобов'язань за позиками бізнес-інкубатора або окремих його резидентів)

2) кредитної підтримки (безпроцентного або пільгового кредитування діяльності бізнес-інкубаторів або їх окремих проектів за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів; повна або часткова компенсація за рахунок бюджетних коштів відсотків за кредитами бізнес-інкубатору або його резидентів для реалізації програм бізнес-інкубації);

3) податкові та митні пільги, які відіграють особливу роль серед непрямих форм державної підтримки бізнес-інкубаторів.

Чинне податкове законодавство не передбачає жодних спеціальних умов діяльності інноваційних підприємств, хоча, як слушно зазначають О.П. Подцерковний і Д.В. Зятіна, саме на утворення таких умов початково й було розраховано законодавче положення щодо запровадження інноваційного підприємства [7, с. 54]. Варто погодитися з думкою, що відсутність пільг для функціонування бізнес-інкубаторів є одним із основних чинників, що стримує розбудову всього цього механізму, у зв'язку з чим постає потреба

в розробленні та прийнятті Програм, які б передбачали спеціальні умови й порядок надання пільг бізнес-інкубаторам або їх окремим проектам [7, с. 211].

Податкові пільги для інноваційних підприємств в Україні в цілому мають тенденцію до зменшення. У період з 2000 по 2009 роки загальний розмір податкових пільг скоротився майже вдсятеро (з 41 до 5 млн грн), у 2010 році відбулося деяке збільшення [9], проте вже в 2011 року з прийняттям Податкового кодексу взагалі було скасовано низку пільг, зокрема пільги з податку на прибуток та сплату ПДВ через податковий вексель при імпорті товарів. Таким чином, податкову політику підтримки бізнес-інкубаторів та інших об'єктів інноваційної інфраструктури можна визначити як нестабільну, несистемну й непослідовну, що місцями призводить до порушення гарантій і зобов'язань держави й негативно позначається на довірі приватних партнерів до держави.

Передумовою розробки комплексу спеціального правового режиму бізнес-інкубаторів має стати цільова бюджетно-податкова політика, спрямована на послаблення податкового тиску на їхню діяльність. Серед необхідних засобів зменшення податкового навантаження на діяльність, здійснювану бізнес-інкубаторами, пропонуємо розглядати можливість:

- зменшення ПДВ та податку з продажів для послуг, що надаються бізнес-інкубаторами;
- звільнення бізнес-інкубаторів від сплати ввізного мита на устаткування, обладнання та комплектуючих до них матеріалів;
- звільнити бізнес-інкубатори від оподаткування операцій з оплати вартості фундаментальних досліджень, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, здійснюваних у рамках ДПП, у випадку отримання таких коштів не тільки з державного бюджету, а й із приватних джерел, зокрема при здійсненні розробок за рахунок коштів приватного партнера та залучених ним коштів.

Варто додати, що стосовно академічних бізнес-інкубаторів надання пільг набуває особливого значення, адже прямо обумовлюється соціальним призначенням цих організацій.

Отже, непрямі форми державної підтримки бізнес-інкубаторів також здатні суттєво сприяти їхньому розвитку шляхом опосередкованого впливу на їхню діяльність, тому й прямі, і непрямі засоби правового стимулювання мають стати активним інструментом державної політики щодо підтримки інноваційної інфраструктури та підприємництва в Україні. Необхідним є також і роз-

виток «навколо інкубаторної інфраструктури» за рахунок взаємодії з бізнес-консультантами, юристами, бухгалтерами, маркетологами, для чого також потрібно створювати сприятливі умови на законодавчому рівні.

Варто наголосити й на тому, що невід'ємним складником розвитку бізнес-інкубаторів в Україні є правове стимулювання приватного фінансування бізнес-інкубаторів, однак це питання потребує окремого розгляду в подальших дослідженнях.

Деякі інші проблеми розвитку бізнес-інкубаторів як форми ДПП у сфері освіти й науки можна і треба вирішувати й за допомогою науки, у тому числі й проблему популяризації ідей а) інкубування бізнесу зокрема та б) академічного підприємництва загалом. Зацікавленість приватних партнерів у співпраці з державою щодо інноваційних бізнес-інкубаторів прямо пов'язана з попитом на послуги бізнес-інкубаторів у країні, а популярність бізнес-інкубаторів як сервісної організації в інноваційній сфері в Україні (порівняно з країнами Європи, США) є недостатньою. Цей попит може бути підвищений шляхом дослідження переваг і перспектив бізнес-інкубаторів в українському середовищі, а також формування обізнаності населення про ці переваги. У цьому контексті варто було б звернути увагу на думку Т.В. Маматової, яка надихаюче зазначає, що «академічне бізнес-інкубаторство - одна з найактуальніших тематик останнього часу у сфері розвитку інноваційно орієнтованої економіки й додаткових інструментів системи вищої освіти. Воно дає змогу подолати академічний розрив між вищою школою і практикою впровадження інновацій, виділити найактивніших представників і надати їм можливість для здійснення найсміливіших ідей» [10].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна сформулювати такі узагальнені висновки. ДПП у формі бізнес-інкубатора є ефективним засобом наближення науки та підприємництва, оскільки дає змогу, з одного боку, залучити приватні інвестиції в розвиток вітчизняної освіти й науки, а з іншого - стимулювати розвиток інноваційного підприємництва в країні. Між тим, щоб активізувати розвиток бізнес-інкубування і створити мережу ефективних бізнес-інкубаторів в українському академічному середовищі, необхідно усунути низку прогалин у чинному законодавстві, а саме: 1) закріпити визначення поняття, ознаки, правовий статус бізнес-інкубаторів у нормативно-правових актах про інноваційні підприємства; 2) створити окремий нормативно-правовий акт, який би визначав порядок створення й функціонування бізнес-

інкубаторів загалом та особливості створення й функціонування різних видів бізнес-інкубаторів (інноваційних, академічних, віртуальних) зокрема; 3) розробити методичні документи зі створення та функціонування бізнес-інкубаторів; а також посилити правове стимулювання розвитку бізнес-інкубаторів за допомогою прямих і непрямих засобів, використовуючи досвід зарубіжних країн.

Література

1. Сорока М.В., Петрик І.В. Маркетингове забезпечення діяльності академічних бізнес-інкубаторів як осередків малого бізнесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. С. 159-166. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Logistyka/2011_706/21.pdf (дата звернення: 01.12.2021).
2. Москвічова О.С. Державно-приватне партнерство у сфері професійно-технічної та вищої освіти. *Економіка і організація управління*. 2016. № 2. С. 291-299.
3. Про затвердження Порядку реєстрації організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб суб'єктів малого та середнього підприємництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2009 р. № 510 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/510-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.12.2021).
4. Бабенко К.Е. Бизнес-инкубаторы в Харьковской области: сложности и перспективы. *Modern scientific researches*. 2018. Vol. 3. № 4. С. 18-22.
5. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> (дата звернення: 01.12.2021).
6. Markley D.M., McNamara K.T. A business incubator: Operating environment and measurement of economic and fiscal impacts. *Center Rural Dev.*, 1994. 22 p.
7. Правові засоби стимулювання інноваційного розвитку України в умовах євроінтеграції : монографія / за заг. ред. С.В. Ківалова, О.П. Подцерковного. Одеса : Фенікс, 2015. 270 с.
8. Startup Opportunity Accelerator Act of August 6, 2017 / the United States Senate. URL: <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/1969/titles> (дата звернення: 01.12.2021).
9. World Bank and PPIAF, PPP in developing countries: statistics. URL: http://ppi.worldbank.org/explore/ppi_exploreCountry.aspx?countryId=97 (дата звернення: 01.12.2021).
10. Маматова Т.О., Гладка О.М. Організаційно-правові засади функціонування академічних бізнес-інкубаторів як інструмент місцевого розвитку. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_2_19 (дата звернення: 01.12.2021).

Федосова А. Г.,
аспірантка кафедри господарського права
і процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»